

УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ „АКТИВИ”

У статті розглянуто, узагальнено та систематизовано наукові підходи до визначення поняття „активи”. Запропоноване власне визначення активів.

В статье рассмотрены, обобщены и систематизированы научные подходы к определению понятия "активы". Предложено собственное определение активов.

Scientific approaches to the definition of "assets" are summarized and systematized. Offered his own definition of assets in the article.

Ключові слова: активи, баланс, економічні ресурси, активи підприємства.

Будь-яке виробниче підприємство створюється з метою виробництва продукції та її реалізації. Проте здійснення процесу виробництва неможливе без наявності обладнання, устаткування, будівель, сировини, матеріалів, які в процесі виробництва переносять свою вартість на вартість готової продукції. Тому матеріальною основою будь-якого виробництва є засоби виробництва, що складаються із засобів праці та предметів праці. Їх значення для створення продукції є рівнозначним. Ключову роль у реалізації стратегії підприємства займають проблеми достатності активів, механізм їх планування та поповнення, аналіз ефективності їх використання. Однією з основних умов успішної діяльності підприємств є формування та ефективне використання активів.

В умовах переходу економіки України до якісно нової моделі господарювання, яка передбачає реформування відносин власності та системи управління на підприємствах, виникає необхідність нового підходу до поглибленого дослідження питань сутності фінансових аспектів категорій „активи”.

Питанню дослідження суті поняття „активи” присвячено праці І.А.Бланка, Л.П.Василенка, М.О.Данилюк, А.Г.Загороднього, Г.Л.Вознюка, Л.О.Коваленка, Л.М.Ремньова, Г.О.Крамаренка, А.М.Поддєрьогіна, В.П.Савчук, Є.С.Стоянової, В.М.Суторміної, Н.С.Федосова, О.С.Філімоненкова, В.М.Шелудька та ін. Проте кожен з даних вчених досліджує певну окрему характерну ознаку активу, що зумовлює необхідність їх систематизації та узагальнення.

Метою статті є узагальнення підходів щодо визначення поняття „активи”, а також формування власного визначення даного поняття.

Завдання дослідження:

✓ висвітлити визначення поняття „активи”, які існують у вітчизняній та зарубіжній економічній теорії;

✓ узагальнити та систематизувати зміст поняття „активи”.

Активи являють собою економічні ресурси підприємства у різних видах, які використовуються в процесі здійснення господарської діяльності. Вони

формується для конкретних цілей здійснення цієї діяльності у відповідності до місії та стратегії економічного розвитку підприємства і у формі сукупних майнових цінностей характеризують основу його економічного потенціалу. Активи підприємства повинні відповідати функціональній направленості та обсягам діяльності виробничого підприємства. Тільки при такій відповідності вони представляють для підприємства певну цінність як його економічні ресурси, що призначені для використання у наступному періоді.

У вітчизняних та зарубіжних теоріях фінансового менеджменту існують різноманітні підходи щодо визначення поняття „активи”. Однак за різним набором наукової термінології нерідко прослідковується однакова економічна сутність.

Згідно Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 2 „Баланс”, активи – це ресурси, контрольовані підприємством в результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до надходження економічних вигод у майбутньому. Актив відображається в балансі за умови, що оцінка його може бути достовірно визначена і очікується отримання в майбутньому економічних вигод, пов'язаних з його використанням [1].

Відповідно до даного визначення, слід зазначити, що на перший план виходять активи підприємства не як матеріальні цінності, а їх вартісний вираз, який відображається в активі балансу та призводить до отримання певного фінансового результату.

Схоже до визначення, яке подають національні стандарти бухгалтерського обліку, визначає активи і А.М.Поддєрьогін. Під активами він розуміє ресурси, які перебувають у розпорядженні підприємства і використання яких веде до збільшення економічних вигод у майбутньому. До них відносяться усі існуючі матеріальні цінності, нематеріальні активи та кошти, що належать підприємству на певну дату [10, с.179].

На думку В.П.Савчук активи підприємства – це його ресурси, які повинні принести підприємству вигоди у майбутньому. Активи підприємства повинні належати йому (а не бути, наприклад, орендованими) і повинні бути раніше придбані (а не перебувати в стадії придбання) [11, с.481].

Зауважимо, що названі науковці подають термін „активи” подібно до визначення в П(С)БО 2 „Баланс”, а саме стосовно економічних вигод активів у майбутньому. Проте науковці не вказують конкретних джерел, за рахунок яких повинні бути сформовані ті чи інші активи, а також не обґрунтовано право власності підприємства на активи (окрім В.П.Савчук).

Інша група вчених вносять у визначення активів ноту щодо прав власності підприємства на активи. Так, Л.О.Коваленко, Л.М.Ремньова дають дещо інше тлумачення категорії активів, зокрема, зазначають, що до активів відносять всі види майна підприємства, що належать йому на праві власності й використовуються для здійснення статутної діяльності [8, с.186].

В.М.Шелудько вважає, що активи підприємства – це майно в його

матеріальній і нематеріальній формах, придбане підприємством за рахунок власних або залучених ресурсів, що перебувають у його розпорядженні та призначені для використання у фінансово-господарській діяльності з метою отримання прибутку [15, с.343].

Г.О.Крамаренко, О.Є.Чорна вважають, що активи балансу містять відомості про розміщення капіталу, що є в розпорядженні підприємства, тобто про вкладення в конкретне майно і матеріальні цінності, про витрати підприємства на виробництво і реалізацію продукції і про залишки вільної готівки [9, с.403].

О.С.Філімоненков визначає активи як сукупність засобів праці і предметів праці, які беруть участь у створенні продукту. Але з огляду на різницю в характері функціонування в процесі виробництва й у способі перенесення вартості на продукт, що створюється, засоби праці набувають економічної форми необігових активів, а предмети праці – обігових активів [14, с.134].

Визначення активів і Л.О.Коваленко та Л.М.Ремньової, і В.М.Шелудька, і Г.О.Крамаренко та О.Є.Чорної, О.С.Філімоненкова акцентують увагу на тому, що активи являють собою майно підприємства, яке сформоване за рахунок власних або залучених ресурсів, тобто потребують інвестування конкретного капіталу. Проте в жодному з визначень не наведено основної мети використання активів, а саме збільшення економічних вигод у майбутньому. Визначення кожного з вчених характеризує здебільшого якусь одну характеристику активів, не розглядаючи з усіх сторін їхні характерні риси, тобто хтось наголошує на здобутті економічних вигод від їх використання, інші – на джерелах їх формування або на меті застосування.

І.О.Бланк визначає активи як економічні ресурси підприємства у формі сукупних майнових цінностей, що використовуються у господарській діяльності з метою одержання прибутку. Все майно, яким володіє підприємство і яке відображене в його балансі, називається активами підприємства [2, с.101]. Автор акцентує увагу як на матеріальному, так і на фінансовому аспектах категорії активів та наголошує на тому, що активи повинні належати підприємству на правах власності або володіння. Окрім цього І.О.Бланк наводить характеристики активів як об'єкта управління, які комплексно відображають суть даної категорії (рис. 1).

Таким чином автор визначає усі найсуттєвіші ознаки активів, які характеризують їх з різних сторін та дають досить широке поняття про дану категорію.

Л.П.Василенко дає одне з найбільш комплексних визначень поняттю активи, а саме вважає, що активи підприємства являють собою контрольовані ним економічні ресурси, сформовані за рахунок інвестованого у них капіталу, характерні детермінованою вартістю, продуктивністю та здатністю генерувати дохід, постійний оборот яких у процесі використання пов'язаний з факторами часу, ризику та ліквідності. Проте вчений не наводить обґрунтування щодо права власності підприємства на активи, а також не визначає за рахунок яких

джерел повинні бути сформовані активи (власних чи позикових) [5, с.51].

Рис. 1. Основні характеристики активів підприємства як об'єкта управління

На думку А.Г.Загороднього та Г.Л.Вознюка активи – це економічні ресурси підприємства у формі сукупних майнових цінностей, що використовуються в господарській діяльності і належать підприємству на правах власності, чи у формі претензій (вимог) за зобов'язаннями інших осіб. Активами підприємства є кошти, цінні папери, товарно-матеріальні цінності, основні засоби (фонди), фінансові інвестиції, боргові вимоги та будь-яка інша його власність. Кожен з видів активів підприємства має грошову оцінку [7, с.14]. Також вчені подають трактування поняттю актив як частині бухгалтерського балансу, яка відображає на певну дату всі належні підприємству активи (матеріальні цінності, кошти, боргові вимоги); майнові права (майно), що належать фізичній або юридичній особі; перевищення грошових надходжень держави, одержуваних із-за кордону (наприклад, від експорту товарів, робіт чи послуг), над її закордонними виплатами. Даний підхід щодо визначення фінансової сутності категорії „активи” являється найбільш комплексним, де висвітлюються матеріальні та фінансові характеристики поняття, а також дається більш ширше обґрунтування правовому аспекту категорії „активи”.

Важливим є також врахування думок зарубіжних вчених щодо суті поняття „активи”. У російських наукових та науково-методичних друкованих джерелах також приділено значну увагу вивченню аспектів категорії „активи”. Так, зокрема Є.С.Стоянова стверджує, що активи підприємства відображають інвестиційні рішення, прийняті компанією за період її діяльності [12, с.39]. Тобто автор наголошує в основному на тому, що підприємство інвестує капітал у такі види майна, а також оборотних активів, які є найдоцільнішими з точки зору його діяльності, не акцентуючи увагу на конкретних складових активів, прав власності на них або джерел їх формування.

О.І.Літнев вважає, що вартість активів завжди дорівнює вартості вкладеного в них капіталу, при чому основне призначення активів підприємства – приносити йому дохід. Підприємство може комбінувати активи будь-яким не забороненим законодавством способом, щоб максимізувати цей результат. На його думку у фінансовому менеджменті виключається можливість випадкового придбання яких-небудь активів, будь-яка закупка повинна мати відповідне попереднє обґрунтування, основним критерієм якого є максимізація доходу. Якщо виявиться, що придбаний актив не забезпечить підприємству очікуваний дохід, то він повинен бути проданий, а вивільнені кошти вкладені у більш дохідний актив. Як бачимо, основну увагу автор концентрує на призначенні активів – приносити дохід незалежно від джерел їх формування або конкретних складових активів підприємства [15, с.320].

Американські вчені Джей К.Шим та Джоел Г.Сігел під поняттям „активи” розуміють все те, чим володіють, наприклад земля і машини [6, с.34]. Подібні трактування зарубіжними фахівцями сутності терміну „активи” є досить абстрактним, оскільки немає обґрунтування цілей формування, видів, вартісної оцінки активів підприємства. В той же час В.М.Суторміна, В.М.Федосов, розглядаючи суть активів зарубіжних корпорацій, зазначають, що активи – це економічні ресурси компанії, котрі мають принести дохід у результаті очікуваних операцій [13, с.96]. Вчені обґрунтовують категорію „активи” з обмеженого спектру дослідження, а саме зі сторони діяльності зарубіжних корпорацій, з огляду на бажаний для отримання фінансовий результат.

Зарубіжні науковці Джейм К. Ван Хорн, Джон М.Вахович, Є.Ф.Бріггем вважають активами фірми готівку, ліквідні цінні папери, товарно-матеріальні запаси і рахунки дебіторської заборгованості (короткострокові активи), в які здійснено інвестицію капіталу, а також відповідні складові необоротних активів, що також потребують інвестування капіталу [4, с.402; 3, с.318].

Р.Брейлі, С.Майерс відносять до складу активів поточні активи (короткострокові активи, оборотні активи) та необоротні активи, причому вважають, що поточні активи – це такі активи, які компанія в найближчому майбутньому збирається перетворити в грошові кошти [15, с.744].

Як бачимо, дані визначення акцентують увагу на ролі активів у забезпеченні основної мети діяльності підприємства – отримання максимального прибутку, а таким характеристикам як джерела формування активів, характер власності на засоби і предмети праці не наводиться достатньої уваги.

Отже, визначивши та узагальнивши наукові підходи до визначення поняття активи, можна дати наступне їх визначення. Активи – сукупність майнових цінностей, які використовуються підприємством для здійснення господарської діяльності з метою отримання від їх використання економічних вигід у майбутньому, характеризуються впливом на їх використання факторів часу, ризику та ліквідності, відображають інвестиційні рішення на підприємстві та

певні відносини власності щодо них.

Проаналізувавши та узагальнивши всі подані визначення поняття „активи” слід зазначити, що як вітчизняні, так і зарубіжні науковці розуміють під даною категорією економічні ресурси підприємства у формі сукупних майнових цінностей, які необхідні для нормального функціонування підприємства та знаходяться у власності підприємства (що є суперечливим) і використання яких приведе до надходження економічних вигод у майбутньому.

Активи підприємства є тими ресурсами, які повинні забезпечити ефективне функціонування підприємства і використання яких повинно бути здійснене з урахуванням факторів часу, ризику та ліквідності, що забезпечить підприємству конкурентоспроможність на ринку. Крім того, важливим є визнання того, що активи є тими ресурсами підприємства, які відображають інвестиційні рішення на підприємстві, оскільки відображають конкретні вкладення як власного, так і позикового капіталу підприємства.

Список використаних джерел:

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 "Дебіторська заборгованість": від 08.10.1999 № 237 / Міністерство фінансів України, Наказ. Із змінами і доповненнями.
2. Бланк І.А. Финансовый менеджмент: учебный курс / И.А.Бланк. – К.: Ника-Центр, 1999. – 528 с.
3. Бриггем Е.Ф. Финансовый менеджмент, в 2-х т. / Е.Ф.Бриггем, Л.О.Гапенски. – СПб: Экономическая школа, 2005. – 530 с.
4. Ван Хорн Джеймс, Вахович К. мл. Основы финансового менеджмента: пер. с англ. / Д. ван Хорн, К Вахович. – М.: Вильямс, 2001. – 992 с.
5. Василенко Л.П. Фінанси підприємств: навч. посіб. / Л.П.Василенко, Л.В.Гут, О.П.Оксеенко. – Чернівці.: ЧТЕІ КНТЕУ, 2005. – 343 с.
6. Данилюк М.О. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. / М.О.Данилюк, В.І.Савич. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 204 с.
7. Загородній А.Г. Фінансовий словник. – 3-тє вид., випр. та доп. / А.Г.Загородній, Г.Л.Вознюк. – К.: Знання, 2000. – 587 с.
8. Коваленко Л.О. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. / Л.О.Коваленко, Л.М.Ремньова. – К.: Знання, 2005. – 485 с.
9. Крамаренко Г.О. Фінансовий менеджмент: підруч. / О.Крамаренко, О.Чорна. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 520 с.
10. Поддєрьогін А.М. Фінансовий менеджмент: підруч. / А.М.Поддєрьогін. – К.: КНЕУ, 2006. – 535 с.
11. Савчук В.П. Управление финансами предприятия / В.П.Савчук. – М.: БИНОМ, лаборатория знаний, 2003. – 480 с.
12. Стоянова Е.С. Финансовый менеджмент: теория и практика: учеб. / Е.С.Стоянова. – М.: Перспектива, 2000. – 656 с.
13. Суторміна В.М. Фінанси зарубіжних корпорацій: навч. посіб. / В.М.Сутормін, В.М.Федосов, Н.С.Рязанова. – К.: Либідь, 1993. – 247 с.
14. Філімоненков О.С. Фінанси підприємств: навч. посіб. / О.С.Філімоненков. – К.: МАУП, 2003. – 288 с.
15. Шелудько В.М. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. / В.М.Шелудько. – К.: Знання-Прес, 2002. – 535 с.